

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

***«Черкащино - моя ти вишиванко,
земля козацька вільна і свята»***

Методичні рекомендації
до проведення Першого уроку для учнів 1-4 класів, присвяченого
річниці Незалежності України

ЧЕРКАСИ
2009

Підготували:

С.А. Гаряча, завідувач лабораторії дошкільної та початкової освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників;

Л.Н. Добровольська, методист лабораторії дошкільної та початкової освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників.

Затверджено вченою радою ОІПОО
Протокол №2 від 05.06.3009 р.

ВСТУП

Державна національна програма «Освіта. Україна XXI сторіччя» визначає, що реформування освіти, її перебудова мають стати «основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні». Вирішальним фактором стає національна спрямованість освіти, пріоритетним напрямом якої є «формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати».

Для першокласників перший урок у новому навчальному році – це перший урок в їхньому житті. Тому особливо важливо, щоб він здійснив на дітей сильне враження, запам'ятався як хвилююча, яскрава, неординарна подія.

Для проведення першого уроку у перших класах бажано залучити учнів старших класів, батьків, заздалегідь підготувати майбутніх першокласників.

Варто приготувати кожному першокласнику невеликий подарунок, який залишиться йому на згадку про перший урок.

У 2-4 класах 2009-2010 навчальний рік розпочинається уроком **«Черкацино - моя ти вишиванко, земля козацька вільна і свята»**.

Цього року Черкацино відзначає своє 55-річчя. Історія нашого краю, невіддільна від історії України. З давніх-давен на Черкащині живуть люди, котрі поєднують в собі працелюбність, терпимість, волю, вміння виборювати незалежність.

Становлення громадянської свідомості починає формуватися у молодшому шкільному віці, коли досвід дитини тісно пов'язаний з усім новим, яскравим. Дитина відчуває в собі любов до своєї сім'ї, школи, місця, де живе. Незабутні враження дитинства залишаються на все життя. Вони створюють міцний ґрунт для глибоких, усвідомлених, патріотичних почуттів, які зміцнюються і поглиблюються в міру того, як дитина росте.

Перший урок має переконати учнів 2-4 класів, що найкраща земля та, де ти народився, живеш, де мешкає твоя родина, друзі. Він повинен розширювати та поглиблювати знання про Черкащину, викликати почуття любові до свого рідного краю, гордості за його здобутки, формувати національну свідомість, виховувати справжніх громадян-патріотів, які люблять свою країну, бажають примножувати її славу, борються за щастя і незалежність.

Структура та план проведення уроку - це творчий доробок кожного учителя.

Під час оформлення класної кімнати до уроку потрібно використати карти України, Черкаської області світу, ілюстрації краєвидів Черкащини, зразки державної та народної символіки, вишитий рушник, портрети видатних людей рідного краю.

Під час підготовки та проведення Першого уроку слід враховувати як індивідуальні, так і вікові особливості учнів.

Матеріали посібника допоможуть учителям не лише при підготовці Першого уроку, а й у позакласній роботі.

Методичні матеріали до проведення Першого уроку у 1 класі та електронний варіант дидактичних матеріалів для 2-4 класів можна знайти у цифрових ресурсах на освітянському порталі ОІПОПП
<http://www.oipoppp.ed-sp.net>

I. Черкаський край

У самому центрі України, на берегах Дніпра, що поділяє навпіл наш край, розкинулися зелені луки, безкраї поля, сади і ліси Черкаської області.

Наймолодша донька України була утворена 7 січня 1954 року.

Черкащина межує з тими областями, з території яких вона була утворена. На півночі сусідкою є Київська область, на сході – Полтавська, Кіровоградська – на півдні, Вінницька – на заході.

Черкащина має 16 міст, 15 селищ міського типу і 826 сільських населених пунктів.

Площа її становить 20,9 тис. км², це 18 місце в Україні.

Адміністративний центр області - місто Черкаси. Відстань від Черкас до Києва залізницею - 240 км, шосейними дорогами - 186 км.

II. Символіка Черкащини

Прапор затверджений рішенням обласної ради N15-3 від 29.01.1998. Прямокутне полотнище синього кольору з відношенням сторін 2:3, що символізує небесну височінь, гідність. По центру полотнища розміщено двостороннє зображення герба. Краї трьох сторін полотнища обрамлені жовтою бахромою (четверта одягається на дрівко), у верхній

частині якого закріплено два шнури відповідно синього і жовтого кольорів, з кутасами золотистого кольору. На прапорі відображений великий герб області. Він відрізняється від малого тим, що має облямівку у вигляді картуша, внизу якої шабля і булава, вище – лаврові вінки, ще вище – гілки калини. У верхній частині обрамлений гілками дуба і жолудів портрет поета Тараса Григоровича Шевченка, який народився на Черкащині. Булава і шабля є символами славетного минулого козацького регіону, лавр – слави, дуб – сили і непохитності, жолуді - надії на зростання і прогрес, калина – національної рослини України. Автори - Олександра і Микола Теліженки.

Герб області - це синій геральдичний щит із зображенням золотого сонця і трьох колосків пшениці. Сонце символізує «космічний вогонь, мужність, силу», синій колір – ріку Дніпро-Славу, колос - основу життя; три колоски – динамічність, триєдиність земного буття, прогресивний рух вперед. Колоски також символізують так звану «Трипільську культуру» – стародавню цивілізацію хліборобів на території України, зокрема Черкащини. Автори - Олександра і Микола Теліженки.

III. Ріки Черкащини

З давніх-давен люди селилися поблизу річок, адже вони давали людям воду, рибу, здатність пересуватися на великі відстані. І в наш час річка – безцінне багатство.

Черкаська область розташована по обидва боки могутнього Дніпра. Греки називали його Борисфеном (той, що тече з Півночі), римляни і скіфи – Данаприс («дана» – річка, «іпр»- глибока), турки – узу, а слов'яни –Дънепръ. Дніпро (старослов'ян. Славутич) – ріка, яка тече по територіях Росії, Білорусі і України, третя за довжиною і площею басейну ріка Європи (після Волги і Дунаю). Довжина – 2201 км (у межах України 981 км). Бере початок з болота Аксенінський Мох на південних схилах Валдайської височини, впадає у Дніпровський лиман Чорного моря. Сивий Дніпро – найголовніша водна артерія України, одна з найбільш вивчених рік. Велике значення має рибальство (основні промислові види риб: лящ, судак, короп, щука, окунь, товстолобик, білий амур). Для забезпечення комплексного використання ресурсів ріки, поліпшення її екологічного стану здійснюється ряд заходів: створення станцій очищення води від нафтових та ін. забруднень, водоохоронних зон і смуг вздовж берегів Дніпра та його водосховищ, впровадження на промислових підприємствах зворотного водоспоживання тощо. Розробляються рекомендації з питань підвищення якості води і зменшення «цвітіння» води у Д. та водосховищах, підвищення рибопродуктивності, зокрема за рахунок акліматизації нових видів риб тощо.

Краса ріки надихала багатьох письменників, художників, поетів, композиторів.

«Чудовий Дніпро у тиху погоду, коли вільно і плавно мчить крізь ліси і гори повні води свої», – писав Микола Гоголь.

Акрівірш

Давно ця річка славна

Народи три єднає.

І в Чорне море плине.

Простори України

Розкішно прикрашає,

Очиці милує дитини.

Микола Романченко

Одна з найбільших приток Дніпра в нашій області – річка Рось. Блакитними стрічками прикрашають наш край Тясмин, Вільшанка, Супій, Сула. На заході області течуть Гнилий Тікач, Гірський тікач.

Великі і середні річки Черкаської області

	<i>Витік</i>	<i>Загальна довжина</i>	<i>Довжина в межах області</i>	<i>Райони, якими протікає</i>
Велика Вись	біля с. Оникієво Кіровоградська область	166км	80км	Шполянський Катеринопільський Тальнівський
Гірський Тікич	біля с. Юшківка Вінницької області	167км	161км	Монастирищенський Жашківський Маньківський Тальнівський
Гнилий Тікич	на південь від с. Сніжки Київської області	57км	115км	Лисянський Звенигородський Катеринопільський
Дніпро	болото Аксенінський Мох на південних схилах Валдайської височини Росії	2201км	150км	Канівський Золотоніський Черкаський Чигиринський Чорнобаївський
Рось	джерело поблизу с. Ординці Вінницької області	346км	101км	Корсунь-Шевченків. Канівський Черкаський
Супій	Болото у Бобровицькому р-ні Чернігівської області	144км	45км	Драбівський Золотоніський
Тясмин	невеличке озеро на південь від с. Красносілля Кіровоградської області	161км	133км	Кам'янський Смілянський Черкаський Чигиринський
Ятрань	на північний захід від с. Томаківки Уманського району	104км	68км	Уманський

ЯК НАРОДЖУВАВСЯ ДНІПРО

Легенда

У могутнього Дніпра – Славути, що котив свої хвилі до Чорного моря, було багато сестер і братів. Та Десні завжди хотілося бути у всьому першою. Вона прудко бігла до моря, щоб випередити брата. Та як не поспішала, Дніпро її все ж перегнав. Перетнув дорогу. Стала Десна притокою Дніпра. Влила свої води в його могутню течію.

Зачувши про змагання брата й сестри, і Сож схопився.

Пустився щодуху через пуші й нетрі, через непролазні болота й темні ліси. Розмиває трясовини, поглиблює яруги, рве коріння дубів. Спішить навперейми Дніпру.

Побачив те яструб і сказав Дніпрові, аби той біг швидше. Пливе Славута, гори перерізає, кам'яні пороги розриває. Ніяких перешкод не обминає.

Покликав Сож на поміч ворона. Умовив його летіти, скільки є сили, та обігнати Дніпро. А як випередить хоч трохи, то щоб каркнув тричі. А сам тим часом у землю заховався, перепочити вирішив, сили набратися, поки ворон голос подасть.

Але тут яструб важким каменем впав на ворона. І той закаркав раніше, ніж випередив Дніпро. А Сож, почувши це, вихопився з-під самої землі і з розгону вскочив у Дніпро.

Ось так завершилося це змагання. Сожу, як і Десні, випала доля стати притокою Дніпра.

VI. Черкащина у поетичних рядках

Черкащино! Зоря моя єдина!
Струмочок чистий, як струна бринить.
Мій краю рідний! Пісня тополина!
Хіба тебе я можу не любити?!

Твої вітри крилаті, світанкові
Мене вели по тисячі доріг.
Шевченкові слова добра й любові,
Як слово батьківське в душі своїй зберіг.

Яка краса навкруг! Ви подивіться –
Широким нивам не знайти кінця!
І золотисте полум'я пшениці,
Неначе сонце зігрівало серця.
Черкащино, зоря моя єдина!

Володимир Даник

Черкащино, моя ти вишиванко

Черкащино, моя ти вишиванко!
Родюча, щедра, лагідна земля.
Рожевим вишиватиму світанки,
зеленим вишиватиму поля.

Сорочка біла Батьківщини-неньки.
На ній червоним шию імена:
Залізняка, Хмельницького, Шевченка,
А золотом - пшеницю на полях.

Черкащино, ти - центр України.
За хліб, за сіль низький тобі уклін.
Стібками чорними я вишиваю війни,
голодомор, чорнобильський полин.

Хрестом бузковим мережую квіти,
А гладдю – хвилі сивого Дніпра.
Прикрашу небо синім шовком шите
Стібками миру, щастя і добра.

Душа моя до самого останку
З тобою буде в будні і свята,
Черкащино - моя ти вишиванко,
Земля козацька вічна і свята.

Галина Анічіна

Ой ти земле черкаська!

Полину сивий смуток
Чебрецями запах,
Кучерявиться рута
У медових садках.
І ромашок пелюстки
Колихають любов,
Неба ж синього згустки
У волошечках знов.
Жайвір голосно сипле
Чисту пісню-росу:
На рожевії личка,
На здоров'я, красу.
І земля в сонцесяї
На яснім рушнику
Піднесла урожаєм
Ще й любові ріку,
Щоб добром, щастям, миром
Довго повнився світ,
У надії і вірі
Український був рід!..
А пшениця і жито –
У зерні золотім,
І вчувається: «Жити!
Хай щасливиться всім!»
Ой ти земле черкаська,
Зароди на віки,
У теплі та у ласці
Щоб ясніли роки.
Ти ж – колиска Поетів,
Джерело чистоти,
Що підносить у злети

До своєї мети.
Ти – криниця прадавня,
Що зоріє добром,
Щедро мудрістю повна,
Материнським теплом.
У врожаї і щасті
Зароди на життя...
Ой ти земле черкаська,
України дитя!

Тетяна Нарчинська

Дума про Черкащину

Звідки я питаєте,
Хто в моїй рідні?
Ожили у пам'яті
Роки бунтівні!
З висоти сучасної
Оглядають путь –
Ген пісні Тарасові
В майбуття ідуть...
Героїчна вдачею,
Славиться вона –
Гомінка Черкащина,
Рідна сторона.
Явори задумані,
Як літа мої...
Від Черкас до Умані
Линуть солов'ї.
Героїчна вдачею,
Славиться вона –
Гомінка Черкащина,
Рідна сторона.

Володимир Задорожний

Черкащині (Уривок)

Вкраїни рідної окраса,
Земля безсмертного Тараса!
Хоч відшуміли, відгули,
Але у серці проросли
І думи й плач, тяжка неволя,
Далеких прадідів зла доля.
Не зна історія зупину.
Твої тополі і калини,

Твої Дніпро і Тясмин, Рось
Знесли усе, що довелось.
На кручах цих, від рясту синіх,
Лунає слава Чигирина.
Де розцвітають в полі маки,
Навік заснули гайдамаки...

Людмила Тараненко

Моя криниця – край козацький,
Буя Кирилівка в садах,
І Чигирин, і річка Тясмин,
Що вічно в'ється в рівчаках.

А за горою – і Козацьке,
І біла хата у садку.
Де рідна, ніжна, люба мама
Мене гойдала в сповитку.

І над колискою співала:
«Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Та соловейко не дає...»

Вірші поета. Люба мамо, –
Струмок життя, ні – джерело,
Як вщерть наповнена криниця –
Лишає в душах нам добро.

Козацький край – лани широкі.
Безмежжя зораних степів
І – «ми». Хто «ми?» Авжеж нащадки
Преславних лицарів-дідів...

Галина Красицька

* * *

Може десь земля є краща й вища,
А над нею – небо золоте,
Та мені найкраща та, де вишня,
Та, де вишня мамина цвіте.

В. Радиш

Черкаси

Спадають до Дніпра, мов сходинки, тераси,
На рівному плато – будинки і сади.
Це – місто вільних козаків – Черкаси
То князь Мстислав полки привів сюди.

Столиця гетьманства – тепер велике місто
Студентів, хіміків, учених і майстрів, -
Перлина українського намиста,
Оброблена руками трударів.

Й.Спектор

Канів

На Канівських схилах – Чернеча гора,
Під тою горою – сиві хвилі Дніпра...
І думає думу великий Тарас
Про милу Вітчизну, про майбутнє, про нас.

Й.Спектор

Корсунь-Шевченківський

З гранітних брил не змиє сива Рось
Живої пам'яті прадавньої звитяги:
Знамено русичів над Хоросунем зайнялось
І похилило грецьких воїв стяги.
Під Корсунем шляхетські хоругви
Здолав Богдан. А через три віки
Штандарти – символи фашистської наруги –
Були поламані на берегах Росі-ріки.

Й.Спектор

* * *

Черкащина! Твій край казковий!
В садах буя Звенигора,
Густі зелені діброви,
Дніпро і Рось – брат і сестра.

Тарасів край, Богдана слава
І пам'ять Корсуня жива...
Пісенний край твій величавий,
Навіки рідна сторона.

Й.Спектор

* * *

України рідної окраса,
Край пісень і золота – зерна.
Ти колиска нашого Тараса,
Чарівна Черкаська сторона.

Над тобою прогули сторіччя
В дзвоні пут і праведних мечів.
А сьогодні доля трудівнича
Розквіта в оселях сіячів.

Оглядаю далі придніпрові –
Й горде щастя крильми обійма.
Є краї на світі пречудові,
Та за тебе кращого нема.

П.Власюк.

Черкаська земля

*Музика Даценка
Слова народні*

Зелені діброви, величні будови,
Гаї неозорі, поля.
Будь щедра і вільна,
Моя українська
Черкаська квітуча земля.

Тобі, наша рідна,
Багата і плідна
І шану складає народ.
Шевченків наш краю,
Про тебе співаєм,
Хай пісня луна до висот.

Зелені діброви, величні будови,
Гаї неозорі, поля.
Цвіте, наче казка,
Чудова Черкаська
Тараса Шевченка земля.

* * *

Хай наймиліша батьківська земля
Тебе на добрі вчинки окриля,

А та любов, що в серці ти зберіг,
Веде завжди на рідний твій поріг,
Бо починається від нього Україна
І рідна мова, й пісня солов'їна.

В.Дігтяр

«Софіївка» - це уманська перлина,
Немов троянда пишно розквіта.
І мова українська солов'їна
Вже звідусіль до мене доліта.

Казковий витвір розуму й природи
Оспівує життя миттєвий плін.
Наперекір всім витівкам погоди
Прийди сюди і освятися ним.

В.Дігтяр

Черкаський край

Колись створив Бог небо голубе,
І нашу землю, і зелені трави,
І воду у Росі, і жито золоте,
Й співучих птиць, що зветься солов'ями.

Людей прекрасних тут він поселив
І дав він мову щиру й гомінку
І душу дав відверту і палку,
І край назвався цей – Черкаським краєм!

Ахмедова Ірада

Чотирнадцяте грудня

У даль віків вогнем багряним
Сторінку слави впише час,
Як мужньо бились і як гнали
Ворожу зграю із Черкас.

Грудневий день цей буряно і грізно
Відкрив світанок крізь війни туман.
Грудневий день цей сяятиме вічно
В серцях і думках вдячних черкащан.

Нам не забудь бійців Путька,
Вернигори в вогні заграв,
І Молоткова і Хоменка
І всіх, хто місто визволяв.

Немає з нами їх на світі,
Лягли у славі і вінках...
На їх могилах – пламіль квітів,
Нащадків пам'ять у віках.

І кличуть нас на Пагорб Слави
Їх голоси крізь дим століть.
Сьогодні й завтра вони з нами
В новій державі, в дні нові.

Г. Андрущенко

V. Черкащина заповідна

Заповідник – територія або архітектурна споруда, яка перебуває під охороною держави (з метою збереження всього природного комплексу чи пам'яток старовини...)

Заказник – це такі території, на яких охороняється частина природних комплексів, певні ділянки лісу чи степу, окремі види рослин і тварин. А у визначені строки частина природних об'єктів може використовуватись в господарській діяльності.

№	Назва	Місце знаходження	Площа	Рік заснування
1	«Закревський бір» – ботанічна пам'ятка природи	Закревське лісництво, Городищенський р-н	105,5 га	1990 р.
2	Шуляцьке болото – гідрологічний заказник	с. Пугачівка, с. Бузівка, с. Шуляки, Жашківський р-н	940 га	1993 р.
3	Липівський орнітологічний заказник (відтворення водоплавної дичини)	акваторія Кременчуцького водосховища (с. Чапаєвка - ст. Панське - с. Кедина гора)	4500 га	1974 р.
4	Канівський природний заповідник	м. Канів	2027 га	1975 р.
5	Тарасів обрій – ландшафтний заповідник	Прохорівське лісництво, Канівський р-н	405 га	1990 р.
6	Урочище «школа» – зоологічна пам'ятка природи (унікальне поселення чорних бобрів)	с. Полствин, р. Росава, Канівський р-н	5 га,	1975 р.
7	«Козацький вал» –	Лисянський р-н	8 га	1975 р.

	комплексна пам'ятка природи			
8	Русько – полянський ботанічний заказник	Русько – Полянське лісництво, Черкаський р-н	166 га	1980 р.
9	«Мошенська діброва» – комплексна пам'ятка природи	Мошенське лісництво, Черкаський р-н	19 га	1975 р.
10	«Холодний Яр» – комплексна пам'ятка природи	Креселецьке лісництво, Чигиринський р-н	553 га	1968 р.
11	Урочище «Бурти» комплексна пам'ятка природи	с. Лямівка, схил правого берега р. Сули, Чорнобаївський р-н	10 га	1975 р.
12	Жулинський ландшафтний заказник	Чорнобаївський р-н., по узбережжю р. Сули (с. Клішинці, х. Старий, с. Велика Бурімка) частково і в Полтавській області,	7871,3 га	1998 р.

VI. Тваринний світ Черкаського краю

Тваринний світ Черкащини різноманітний, але кількість особин не значна, адже багато винищено людьми.

Водяться в області косулі, зайці – русаки, дикі кабани, хижі вовки, а також лисиці, куниці. Живуть землерийні кроти, їжаки. Акліматизувалися на території області борсуки, видри, ондатри, енотовидні собаки. У Білогірському мисливському господарстві прижилися плямисті олені, завезені з Далекого Сходу, а в Смілянському заказнику розмножуються хутрові звірі.

На полях поширені гризуни – польові миші, ховрахи, тушканчики.

У ріках водяться різні риби. Найпоширеніші соми, окуні, щуки, лящі, судаки, бички.

У заплавах рік водяться перелітні птахи: дикі качки, гуси. На луках сірі куріпки. Біля стоячих водойм багато лелек, на полях – перепілок.

Високі береги Дніпра усіяні численними норами, в яких гніздяться бджолорійки.

Прислів'я та приказки

- Вовка ноги годують.
- За двома зайцями не гонись, бо жодного не спіймаєш.
- Не бий бобра – не буде добра.
- Щур у млині не згине.
- На мені покатаються, як на їжаку.
- Вороні соколом не бути.
- Горобець маленький, а серденько має.
- Не сули журавля в небі, а дай синицю в руки.

- Не бачить сова яка сама, зате інших бачить.
- І сорока розказує, та толку мало.
- Щебече як соловейко, кусає як гадюка.
- Риба ще у річці, а він до неї вже петрушку кришить.
- Став, як окунь проти води.
- Лякали шуку, що в озері її топити будуть.
- Що комар, то й сила.
- Співає, як муха в глечику.
- Цвіркун на видноті не цвірчить.
- Бджоли раді цвіту – люди літу.

Загадки

Сама мала, шубка пухка,
З гілки на гілку стрибає,
Шишки, горішки збирає. *(Білка)*

Майстер має гарний хист:
Він умить збудує міст –
Без сокири й молотка
І без жодного гвіздка! *(Бобер)*

Вдалині посеред ночі
Засвітились хижі очі.
Мов жаринки, спалахнули,
Жахом на усіх дмухнули.
Як полинув спів протяжний,
Навіть місяць зблід відважний.
Тож чиї блискучі очі
Всіх лякають серед ночі? *(Вовк)*

У біленькім кожушку,
Непомітний він в сніжку,
Тільки вухами пряде,
Чи де хижий вовк не йде? *(Заєць)*

Їх, голочок, багато в мене,
Жалять, знаю достеменно,
А дітей я не колю,
Часом молочко в них п'ю.
Осінь тільки-но до лісу –
Кину бігать, в схов залізу. *(Їжачок)*

Гострий носик вона має
Слід хвостом все замітає.

Та й полює тишком – нишком
То на зайця, то на мишку. *(Лисиця)*

Довгі ноги, довгий ніс.
Прилетів – обід приніс:
Смачних жабеняток
Для своїх маляток. *(Лелека)*

Понад хмарами літає,
Пильно здобич виглядає.
Як попобачить її вмить
Камінцем униз летить. *(Орел)*

Не дзвінок і не сопілка,
Й колотушка не така.
В полі чуєш її тільки,
Як по подружок виклика. *(Перепілка)*

До життя я маю хватку
Скрізь ношу з собою хатку.
Як від хатки відіб'юся,
Комусь в зуби попадуся. *(Равлик)*

Має клешні й довгі вуса.
Я і сам його боюся:
Він щипає, мов гусак,
Ну, а звуть щипаку ... *(Рак)*

Гострі зуби у kota,
Відкусив він їй хвоста.
А вона йому на те:
- Завтра хвіст мій відросте. *(Ящірка)*

VII. Сторінками історії

Поселення на території Черкаської області з'явилися 30 тис. років тому назад. Виявлено більше ста городищ, поселень і курганних могильників скіфських часів, зарубинецьких часів та черняхівської культури. Багато історичних подій відбувалося в нашому краї.

* * *

У часи Київської Русі в XI – XIII ст. в цій місцевості були південні міста – фортеці, які слугували для боротьби з войовничими кочовими племенами

Причорномор'я. Більшість з них назавжди зникли з лиця землі в часи нашестя на Придніпров'я у 1239 – 1240рр. монгольських орд хана Батия. Боротьба з монголо – татарськими загарбниками тривала 250 років.

* * *

У 1545р. у листі кримський хан писав великому князю литовському:
"Вышедши з Черкас, и с Києва, и с Канева...и з інших городов господарських України, и собравшее на поли за Черкасами мнозство козаков... громили... коровани купців турецьких и переконських..."

* * *

Справжніми захисниками українського народу від загарбників виступали козаки.

Резиденцією Богдана Хмельницького в 1646 -1660 рр. стало місто Чигирин. На Черкащині було утворено 6 козацьких полків (Канівський, Корсунський, Кропивнянський, Уманський, Черкаський, Чигиринський).

На легких човнах-чайках, що будувалися на Митниці у Черкасах, козаки досягали берегів Туреччини, щоб визволити з неволі своїх людей.. Вони загрожували навіть столиці Султана - Стамбулу.

Вміли воювати козаки та вміли дружити і захищати один одного.

Піснями і музикою супроводжувалося нелегке життя і походи козаків. Їх вірними друзями були сурми, труби, котли, тарбани, кобзи.. Дуже популярною серед простих людей була пісня «Ой на горі та й женці жнуть» про народних героїв Сагайдачного та Дорошенка...

*Ой на горі та й женці жнуть,
А попід горою ярм, долиною
Козаки йдуть.
Попереду Дорошенко
Веде своє військо,
Військо запорізьське,
Хорошенько!*

Гетьман Петро Дорошенко був родом із козацької сім'ї Чигиринської сотні. Його дід теж був гетьманом і загинув у бою з турками.

Прислів'я

- Козак не боїться ні тучі, ні грому.
- Зроду-віку козак не був і не буде катом.
- Козацькому роду нема переводу.
- Де козак там і слава.

VIII. Походження назв населених пунктів Черкащини

Черкаси – обласний центр Черкаської області. Одна із версій походження назви міста така. У 1282 році баскак татарський закликав черкес із П'ятигорська, заселив ними слободи під іменем козаків. Розбій і грабунки, які вони чинили, викликали численні скарги на них. Нарешті Олег, князь курський, за дозволом ханським зруйнував їх житло, багатьох з них повбивав, а інші розбіглися. Вони тривалий час чинили скрізь на шляхах грабунки, ховаючись в лісах і ярах. Багато сил потрібно було, щоб їх вигнати. Багатолюдна їх ватага, не відчуваючи для себе небезпеки, відійшла до Канева, до баскака, який визначив їм місце перебування нижче по Дніпру. Тут вони побудували собі містечко і назвали його Черкаське у зв'язку з тим, що більша частина їх була за походженням черкесами.

Перші козаки – черкаси давно перевелися, проте ж перша назва Черкас залишилася.

Городище – місто Черкаської області. Назва походить від старослов'янського слова град, город. На цій території були городища Жабокрич, Теличівка, Бугаївка. Наявність кількох поселень (городищ) на порівняно невеликій території й спричинилася до такої назви.

Жашків – місто Черкаської області. Дослідник Л.І. Похилевич наводить переказ, за яким Жашків раніше називався Рашковом.

Краєзнавець Г.Ю. Храбан говорить, що місто дістало назву від імені Жашко, яке мав перший поселенець. Це місто існувало на Україні ще в XVI ст.

Звенигородка – місто Черкаської області. Виникло за часів Київської Русі. За легендою, воно стояло поблизу сучасного міста навколо насипаної гори. На одній із веж висів дзвін, що ним попереджали містян про наближення ворога чи скликали на раду. Тому й місто назвали Звенигородом, а пізніше Звенигородкою.

Золотоноша – місто Черкаської області. Лежить на р. Золотоношці, від найменування якої, гадають, і пішла назва міста. Річку названо так за дно, вкрите піщаними наносами, що виблискують, наче золото. Ця назва викликала ряд «золотих» легенд. За однією, у річці затоплено татарські човни із золотом. За другою (її навів М.О. Максимович) – Золотоноша була збірним місцем податків князя Вишневецького, що їх сюди приносили переважно золотом.

Канів – місто Черкаської області. Вперше згадується 1147 р. Про походження назви є кілька гіпотез. Одні тлумачать її з тюркської як «ханський перевіз», другі – як «місце крові» – від жорстоких кровопролитних битв у цій місцевості. Народний переказ пов'язує назву з птахом каня (хижак із родини яструбових, схожий на шуліку). З.А. Никонов виводить назву з особового імені Кань або Кан з суфіксом належності -ів.

Корсунь-Шевченківський – місто Черкаської області. Засновано при впадінні р. Форсунки в р. Рось. Назву пов'язують із кримським Корсунем (Херсонесом). За переказами, вихідці з Криму після хрещення Русі були

священиками Київської десятиної церкви. Діставши від князя Володимира право збирати данину на Надросі, вони нібито й дали назву поселенню, що своєю природою нагадувало їм рідний південний Корсунь. 1944 р. м. Корсунь було перейменовано в Корсунь-Шевченківський на честь Т. Г. Шевченка, який народився поблизу в с. Моринцях і бував у Корсуні 1859р.

Мокра Калигірка – селище міського типу Черкаської області. Згадується на початку XVIII ст. За народними переказами, назва виникла від того, що в селищі стояв караул російських військ (нібито внаслідок видозміни слова «караул» з'явилося Калигірка). Можливо, що безіменний струмок, на якому лежить селище, мав колись назву Калигірка. Дехто виводить калга від словосполуки калга султан – «намісник хана». Імовірно, що в основі «калга» лежить старотюркське келгін – «повінь» або ж кол – «водоймище».

Монастирище – селище міського типу Черкаської області. Деякі дослідники говорять про існування на цьому місці великого поселення перед татарською навалою. До того часу належить і заснування монастирів. На місці одного з них відновилося поселення, яке дістало назву Монастирище.

Сміла – місто Черкаської області. Дехто вважає, що місто дістало свою назву за активну участь і сміливість його населення в боротьбі проти загарбників. За легендою, назва походить від імені дівчини Сміли, яка під час татарського нападу показала дорогу руським воїнам. Науковці розглядають цю назву як балтійську й виводять з литовського smill- «пісок». Отже, «сміла» - це значить «піщана».

Умань – місто Черкаської області. Лежить на р. Уманка. За одним переказом, давніше звалося Умінь від тих умільців-майстрів, які нібито втекли сюди з Києва під час татарської навали. За другим, – місто дістало назву від р. Ума, що згадується в літописі. Гідронім виводять від давньоруського уманья – «покинута людьми земля, закуток, небезпечний для життя». За третім, – поселення тут заснували переселенці з Полісся з-понад р. Уманки.

Чигирин – місто Черкаської області. Назва, як гадають дослідники, походить від слова чагарник. Отже, Чигирин – «місцевість, покрита чагарниками». За другим переказом, у цьому місці на перехресті шляхів стояла криниця, біля якої висів чигир – «дерев'яний черпак для води». Письменник В.І. Дарда подає ще один переказ, який виводить топонім від назви чудодійної отруйної й цілющої чигар – трави. Присвійний суфікс -ин дає підставу припустити, що назва походить від особового імені. В документах давнього часу трапляється прізвище татарина Чигир-богатиря.

Чи знаєте ви, що...

Для того, щоб стати справжнім козаком, потрібно було пройти нелегку школу навчання і суворі іспити, які витримували не всі. Тому новачок, незалежно від віку приймався спочатку в «молодики». «Молодик» 7 років вчився вправно фехтувати, влучно стріляти, «реп'яхом» на коні сидіти, розвивав силу і спритність. Керували навчанням досвідчені воїни, при яких

служили хлопці джурами. Наприкінці кожен мусив узяти участь в морському поході.

* * *

Козаки мали прізвиська, давали їх за характерними ознаками хлопців.

За зовнішністю: Чуб, Зуб, Вус, Головатий.

За характером: Скупий, М'який, Наливайко.

За стравами, які любили: Борщ, Часник, Куліш, Сало.

* * *

У давні часи Дніпро біля села Мошни розділявся на два потоки: один протікав нижнім руслом, а другий проходив по улоговині Ординського болота. Ці два потоки утворювали великий острів. Ще не так давно місцеві жителі знаходили в Ірдинському болоті днища суден і якорі.

* * *

Село Зелена Діброва Городищенського району особливе. Тут шанують і зберігають козацькі традиції, мають свій власний гімн і герб. Влітку козаки будують курені, змагаються у бойовій майстерності, варять справжній козацький куліш.

* * *

Під час Великої Вітчизняної війни в січні-лютому 1944 року на території Корсунщини відбулася масштабна наступальна операція радянських військ, яка завершилася оточенням і розгромом великого німецько-фашистського угруповання. У травні місто Корсунь перейменовано на Корсунь-Шевченківський.

* * *

Під калиною співали, одружувались, купляли корів на ярмарках. Дорогих матерів хоронили і калину садили в ногах. Тож калина весною людською долею живе: то сміється білим цвітом, а то краплинкою крові прольє.

Савченко А.

Черкащина- вишиванка

З давніх-давен Черкащина славилася своїми вишивками. Ними оздоблювали рушники, фіранки, скатертини, постіль, жіночий та чоловічий одяг. Особливої уваги надавали рушникам - старовинним оберегам дому, родини. У давнину рушник, вишитий відповідними візерунками-символами, був неодмінним атрибутом багатьох обрядів: з рушником приходили до породіллі вшанувати появу нової людини, зустрічали і проводжали дорогих гостей, справляли шлюбні обряди, проводжали в останню путь, прикрашали образи та накривали хліб на столі. На Черкащині у вишивках переважали

червоний та чорний кольори, на лівому березі Дніпра вишивали білими нитками по білому полотні. Пісня і вишиванка допомагають знайти містки між людськими душами.

Дівчина, перед тим як вийти заміж, мала вишити не менше 20 сорочок на всі випадки життя. Вийшовши заміж вишивала для родини. Вишиваючи для родини, плакала, молилась, просячи хорошої долі близьким.

З козацької доби на Чигиринщині відома легенда про мамину вишивку. Мама вишила сину сорочку і склала в скриню. Під час турецької навали, коли загинули всі дорослі чоловіки, на захист своєї землі стали 17-річні юнаки. Відправляючи сина з дому, мама одягла на нього вишиту сорочку. У той час, коли молоді юнаки вийшли назустріч ворогові, зійшло сонце і кожна мамина сльозина засяяла на сорочці златом та сріблом, різнокольоровими каменями і засліпила очі ворогові. Ворог не знав куди йти і відступив. Мамина сорочка врятувала синів.

Ігри дітей Черкащини

Гра, записана М.В. Катиніс, Мошурівська загальноосвітня школа I-III ступенів Тальнівської районної ради

Голубка

**- А ми коло обступили
І голубку (голуба) запросили.
Ти, голубко, добре знаєш,
Кого любиш – вибираєш.**

Діти вибирають дівчинку – голубку, або хлопчика – голуба і рухаються по колу. Голубка, тріпочучи крильцями, рухається всередині кола в протилежному напрямку. На слова “Ти, голубко, добре знаєш” діти підходять до голубки і відходять назад. Коли діти зупиняються, голубка запрошує в коло хлопчика-голуба. Тепер ведучим буде хлопчик.

Гра, записана О.О.Пересунько, Стецівська загальноосвітня школа I-III ступенів Звенигородської районної ради

Дощик

Ведучий – кашовар з горщиком та дерев'яною ложкою ходить по колу і “варить” кашу, “вимішує” її ложкою. Діти, узявшись за руки, ходять навколо нього і промовляють:

**Іди, іди, дощику,
Зварим тобі борщику**

**У новому горщику.
Тобі каша, а нам – борщ,
Щоб густіший ішов дощ.**

Діти зупиняються, а кашовар, заплющивши очі, обертається, піднявши руки з горщиком догори. Потім прямує до дітей і вручає гравцеві горщик, не відкриваючи очі. Останній стає кашоваром. Коли гра набридає, діти промовляють:

**Дощику, дощику, перестань!
Ми поїдемо на баштан,
Та візьмемо диньку,
Усім по шматочку,
А тобі – ціленьку!**

Підстрибуючи на одній нозі, розбігаються.

Козацькі ігри

«Свічка»

Гра заснована на підкиданні високо вгору м'яча. Спіймати такий м'яч, перш ніж він удариться об землю, - значить зловити «свічку».

Майданчик для цієї гри ділиться на дві частини: меншу – город, більшу поле. Жеребкуванням визначають «господаря» городу. «Господар» залишається на городі, а всі інші гравці розходяться по полю. Викликавши з поля одного з гравців, господар підкидає м'яч вертикально вгору, а викликаний б'є його гілкою якомога вище і далі в поле. Поляни намагаються спіймати м'яч до того, як він торкнеться землі.

Той, кому пощастить це зробити, йде бити, а той, що бив, іде на його місце в поле. Неспійманий м'яч подається знову в «город» і його знову б'є той, хто й бив.

Якщо ж господар спіймає поданий м'яч, то він починає бити, а піднімає той, хто кидав м'яч у город. Той, хто бив до цього, повертається у поле. У разі промаху той, хто бив, тікає в поле, а господар б'є його м'ячем. Після цього він викликає з поля нового гравця – і все починається спочатку.

«Кільцекид»

Палицю (довжиною 70-80 см) встромляють у землю або закріплюють на підставці. З відстані 4-5 кроків діти по черзі намагаються накинути на неї кільця (діаметром 15-20 см). Якщо діти змагаються між собою, то кожен з них кидає по 4-5 кілець. Виграє той, хто кине на палицю більше кілець. Кільце кидають однією рукою. Відстань до палиці можна поступово збільшувати. Гру можна проводити як змагання між командами.

«Шуліка»

8-10 дітей стають у колону по одному і кожний бере за пояс попереднього. Один з дітей призначається нападаючим, другий – захисником. Попереду колони стає захисник. Його завдання – перешкоджати нападаючому, який намагається спіймати останнього в колоні.

Цікаві завдання

- Намалуйте найстаріший і найсучасніший будинок, який ви бачили у своїй місцевості.
- Попросіть дорослих показати старовинні вишивки. Опишіть їх.
- Змоделуйте старовинний одяг, який носили на Черкащині. Які елементи старовинного одягу використовуються в сучасний час.
- Які повір'я, забобони знають ваші рідні? Запишіть їх.
- Створіть альбом Пам'ятних місць вашого міста (села). Складіть план подорожі.
- Випустіть власну листівку про свій рідний край.
- Виготовте плакат про свій рідний край.
- Зберіть легенди рідного краю.
- Дізнайтесь про видатних людей своєї місцевості.
- Створіть рекламу:
 - Уманському парку «Софіївка»;
 - Тарасовій горі в Каневі;
 - Залізняковому дубові в Холодному Яру;
 - своєму улюбленому куточку природи.

Малюнок «Мій улюблений куточок рідного краю»

Запропонувати учням пригадати місце в рідному краю, яке їм найбільше подобається та поділитися своїми враженнями з друзями. Після короткого обміну думками – намалювати улюблений куточок Черкащини.

Як варіант, подумати, щоб учні хотіли подарувати улюбленому місцю і намалювати свій подарунок.

Незакінчені речення

Батьківщина – це ...

Думаю, що мій рідний край у майбутньому буде... .

Як би я вибрав місце для життя, то

Для того, щоб мій край став багатим, потрібно... .

Хоч ми ще малі, але для процвітання нашого краю ми можемо... .

Сенкан

Запропонуйте дітям скласти сенкан за схемою:

Тема (один іменник)

Опис (два прикметника)

Дія (три дієслова)

Відношення (фраза з 3-4 слів)

Перефразування змісту (слово чи словосполучення)

Наприклад:

Черкащина

Багата, велична,

Розвивається, співає, дарує

Земля безсмертного Тараса

Рідний край.

Гронування

До ключового слова «Черкащина» дібрати слова, які спадають на думку.

РІДНИЙ КРАЙ СЕЛА МІСТА РІЧКИ

ЛІСИ ПОЛЯ

ЗАПОВІДНИКИ

ЧЕРКАЩИНА

ЛЮБИТИ ЗЕМЛЯ

КОЗАКИ БОРОТИСЯ

ШКОЛА СІМ'Я

Аукціон слів

Дібрати якомога більше ознак, які б починалися на подані літери і характеризували Черкаський край

Ч
Е
Р
К
А
Щ
И
Н
А

«Я знаю 5 назв у Черкаській області....»

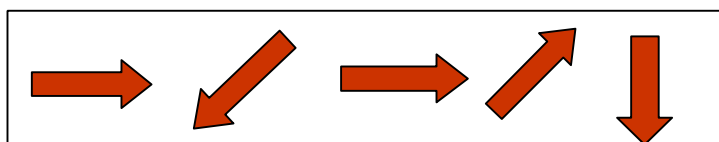
1. Міст (сіл):
2. Сіл мого району:
3. Річок:
4. Птахів:
5. Тварин:
6. Рослин:
7. Видатних людей:
8. Пам'ятних місць:

Розшифровки

Розшифрувати назви міст Черкаської області, використовуючи ключ.

1)

*	У	Н
М	А	Ь

Кросворд «Шевченко»

			1 Ш						
	2		Е						
3			В						
			4 Ч						
		5	Е						
		6	Н						
			7 К						
		8	О						

1. Прізвище майстра, у якого Т. Шевченко пройшов школу свого професійного вдосконалення.
2. Хто познайомив Т.Шевченка з К.Брюлловим і В.Жуковським?
3. Назва міста, де похований поет.
4. Одна із назв гори, де похований Шевченко.
5. Місто, де Шевченко навчався в Академії.
6. Прізвище пана, кріпаком якого був Тарас.
7. Село, в якому провів свої дитячі роки малий Тарас.
8. Село, в якому народився Шевченко.

Дім, де живе любов

Запропонуйте дітям уявити Черкащину єдиною великою домівкою, яку вони збудують із чарівних цеглинок-доброчинностей. Кожна цеглинка – моральна цінність. Діти мають перерахувати ці цінності і намалювати словесно дім, який вони із них побудують.

Гімн Черкащині

Діти стають в коло. Кожен із них говорить побажання для розквіту Черкащини. Учитель слідкує і допомагає, щоб побажання не повторювалися.

Веселка мого краю

Намалювати свій край усіма кольорами веселки.

Щоб наша земля стала чистішою

Об'єднайте дітей у групи. Запропонуйте дітям кожної групи уявити себе жителями лісу, парку, поля, луку, річки, озера нашого краю. Попросіть їх записати все, що потрібно для нормального і зручного життя в їхньому довкіллі. Наприклад, якщо діти – жителі лісу, їм необхідні: чисте повітря, чисті джерела, відсутність сміттєзвалищ, догляд за хворими деревами, заборона на полювання звірів та птахів і т.д.

Потім складаються загальні списки всіх необхідних умов для нормального і комфортного життя у довкіллі Черкащини. Дітям пропонується подумати, що необхідно зробити для того, щоб життя навколо них стало кращим. Всі думки дітей вчитель записує і разом складають план покращення екології Черкаського краю.

Мудрі закони

Запропонуйте дітям уявити, що їх назначили правителем Черкащини і їм необхідно розробити для жителів краю три важливих закони, завдяки яким:

- всі діти у вашій області з раннього віку будуть піклуватися про своїх батьків;
- у вашій області люди будуть мало хворіти;
- кожна людина буде займатися своєю улюбленою справою.

Наприклад, щоб у країні мало хворіли, необхідно:

1. Розвести по всій країні якомога більше садків, городів, і теплиць, щоб фрукти і овочі можна було купити круглий рік і знизити на них ціни.
2. З раннього віку батьки повинні розповідати дітям про користь фруктів і овочів. У школах діти повинні здавати екзамени про користь для здоров'я тих чи інших продуктів і як правильно готувати їжу, щоб у ній зберігались вітаміни.
3. По всій області (країні) побудувати велику кількість спортивних комплексів, площадок, басейнів. Кожна людина повинна протягом дня протягом 2-3 годин присвятити заняттю якимось видом спорту і вести здоровий спосіб життя.

Після того як всі діти розроблять закони для свого краю і презентують їх, із всіх законів, розроблених дітьми, створюється єдиний кодекс законів із заданих проблем.

Поради

- Учися берегти електроенергію, запаси палива, воду, інші багатства своєї країни.
- Ніколи не руйнуй оселі тварин і птахів і не дозволяй цього іншим.
- Учись бути економним. Це допоможе тобі уникати марних витрат.
- Обов'язок громадянина – підтримувати і захищати чистоту довкілля. Виконуй його.
- Кожен за своє життя повинен посадити принаймні одне дерево.
- Стався до всіх мешканців довкілля як до друзів. Ти живеш разом з ними.

Завдання для роботи з картою Черкаської області

1. Відшукайте на карті Черкаської області населений пункт, у якому ви проживаєте.
2. Користуючись картою, дізнайтеся, як проїхати від вашого населеного пункту до Черкас, Умані, Канева, Кам'янки, Чигирини і т.д.
3. Які населені пункти розташовані на берегах Дніпра у Черкаській області?
4. Створіть карту маршруту до певного пам'ятного місця Черкащини.
5. Здійсніть уявну подорож по Дніпру.
6. На карті з'єднайте стрілками свій населений пункт з місцями, де проживають ваші родичі.

Конкурси

Конкурси малюнків:

- «Мій рідний край - моя земля!»
- «Черкащино, моя ти вишиванко»
- «Ілюстрації до творів Т.Г.Шевченка»

Конкурси декламаторів:

- «Мій краю рідний! Пісня тополина!
Хіба тебе я можу не любити?!»
- «Черкашино, зоря моя єдина!»
- «України рідної окраса,
Земля безсмертного Тараса!»

Акції

- «Подаруй нове життя джерелу».
- «Ліс – наше багатство, бережи його!».
- «Птахи – наші друзі».
- «Хай квітне земля першоцвітами».

Використана література

1. Довкілля – 3(4): Підручник для учнів 3(4) кл. / К.Ж.Гуз, В.Р.Ільченко та ін.; під ред.. проф.. В.Р.Ільченко. – Полтава: ПОПІОПІ, 1999. – 132 с., іл.
2. Ільїна Є. Черкащина - наша мала батьківщина. Інструктивно-методичний лист до 50-річчя з часу утворення Черкаської області. – Черкаси, 2003.
3. Лопатина А., Скребцова М. 600 творческих игр для больших и маленьких. – М.: ООО «Книжный Дом Локус», 2002.
4. Нераденко Т.М. Золота підкова Черкащини. Туристсько-краєзнавча подорож Черкащиною для учнівської молоді України. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 108 с.
5. Ткач Л.О. Мандрівка Черкащиною. Краєзнавчі оповідки (для учнів 3-4 класів). –Черкаси, – 2007.
6. Черкаський край – земля Богдана і Тараса: культурологічний збірник/За редакцією Б.В.Губського, В.М.Литвина, В.А.Самолія. – К.: Українські пропілеї, 2002. – 656 с.: іл.

